Látogatás a 78 éves Csók Istvánnál

Gondolatnak is elragadó, fiatalok számára pedig különösen lelkesítő, hogy a hetvennyolcéves *Csók* István, akinek a háta mögött egy csodálatosan gazdag, kincseket érő művészi alkotásokkal teli emberöltő van, ott jártunkkor többek között azt mondja, hogy élete *legjobb* alkotását még nem készítette el, csak ezután fogja még megfesteni... De az is lehet, hogy *nem készíti el soha*, vagy ha mégis festene olyat, amelyikről ezt elmondhatná, akkor az lenne a *világ legjobb festménye*...

Ha valami ambiciózus, fiatal piktor mondana ilyet, azt természetesnek találnók. De amikor a kettő híján nyolcvan éves Csók István ajkáról halljuk ezt, lehetetlenség, hogy ne csodálkozzunk elragadtatással azon a töretlen frisseségen, amellyel a jó Isten ezt a ragyogó tehetségű magyar művészt megáldotta. Kicsi, fürge, beszédes szemű, örökké tevékenyen szorkoskodó lénye — amint beszélgetésbe elegyedünk — csupa izzó temperamentum és melegség. Csapongó fantáziája pedig egyszerűen elragadó. Talán túltesz valamennyi ehelyütt eddig megszólaltatott „örök fiatal" hősömön, de ha nem, akkor is csodálattal és gyönyörűséggel nézhetünk eddigi nemzetépítő alkotásaira és áhítattal várhatjuk — *jövendőbeli* munkásságát...

Néhány Csók-kép

Az a tény, hogy Csók István örökéletű remekeit a mi Szépművészeti Múzeumunkon kívül (ahol „Az árvák", az „Úrvacsora", a „Bugaci pásztor", a „Műteremsarok", „Br. Wlassics Tibor arcképe"), a római Modern Múzeum („Thámár"), a firenzei Uffizi Képtár (ahol önarcképe), a Szegedi Múzeum (ahol „Magdolná"-ja és „Báthory Erzsébet"-je függ) és ezeken kívül egész sor boldog magánképtár őrzi és évtizedek óta nyilván áhítattal szemléli, míg mi most, hogy ott jártunk nála, nemcsak őt magát láthattuk ecsettel a kezében, amint „rakta föl" az őt karakterizáló „csillogó szürkés színek" orgiáját, de jóízűen elbeszélgethettünk vele a mult idők lelkiidéző emlékeiről, küzdelmeiről és még sok mindenről, ami ezzel kapcsolatos.

Mesevilágban élt...

Talán 1943 közönsége kicsit idegenül áll ahogy a nevét hallja vagy olvassa, így hát pár szóban hadd álljon itt, hogy Csók István régi-régi molnárcsaládból származik. 1865-ben, a fejérmegyei Egeresen született. Apja, aki jómódú molnárember volt, „urat" akart ugyan faragni belőle, de a beteges kisfiú vágyott ki a szabadba a rétre, a mezőre. Mesevilágban élő képzeletének hatása alatt, kora jeles műkritikusának, *Lázár* Béla dr.-nak meg is írta ezt annakidején:

„A kéknefelejtses kanális partján, a zúgó fűzek alatt, a susogó nád mellett azt képzeltem (nem tudtam!) — az, ott, nem vizililiom, de tótuszvirág... Aladdin csodalámpája nélkül is elvitt engem az én szellemem e csodás tájakra..."

Szóval Csók István ebben a csodavilágban élt, növekedett és ha diákkorában — amint e sorok írójának meséli — irgalmatlanul rossz tanuló volt is, (németből, számtanból örökösen szekundára állt) — a rajztanára mégis azt mondta neki, ha szorgalmas lesz, egészen rendes rézkarcoló lehet még belőle... Azután tőrülfordult az idő és átvergődve a középiskolán, a mintarajziskolába került Onnan aztán egyszerre — Münchenbe ment, ahol már nemzetközi levegő vette körül. Amerikai, angol, olasz, spanyol, orosz stb. környezetbe jutott, de ez sem jelentett számára valami különös változást. *Székely* Bertalan iskolájából került ide. Ebből az időből, a nyolcvanas évekből származó egyik páratlanul érdekes levelében például többek között ezeket írja:

Vívódásai

„Amikor első tanulmányomat festettem és társaim még az akt rajzával sem voltak készen, én már odavázoltam az egész aktot. Jól látom még most is az egész iskolát állani mögöttem izgatott várakozásban, — mit mond ehhez a mester? Nos, Löffler mester háromnegyed óra hosszat, bulkezét vállamra téve magyarázott. Hogy mennyire csalódott bennem! Hogy nem ezt várta tőlem stb. És én nem szedtem föl a sátorfámat, nem hagytam ott őt, tanácsait, az egész nyavalygós idegen piktúrát, mint Szent Pál az oláhokat! Sőt! Olyan igába fogott barom lettem, mint a többi, elbutítva, végleg az impozáns tekintély által, aki elég lelkiismeretlen volt a világ összes tájairól odasereglett közöttük egy csomó igazi talentumnak szabad fejlődését megakadályozni..."

Így, ilyen vívódások, akadémiai szabályhalmazok, keserves önkínzások során és árán került *Párizsba*, ahol azonban már Bastien *Lepage* és Camille *Corot*-ért lelkesedett.

De, hogy ezt a csodálatosan kivirágzó művészegyéniséget úgy láthassuk magunk előtt, ahogy ragyogó pályája előtte megnyílt, kiterebélyesedett, átadjuk a szót neki magának:

Párisban

— Párizsban a Julián-akadémián *Bouguereau* és *Robert-Fleury* mellett tanultam. Ám legelőül a lelkemben azért viharok dúltak: *Manet* és *Renoir* impresszionista voltának hatása, amely alatt első három „jobb" képemet festettem — mondja szerénykedve. És pedig a „Krumplitisztogató lányok"-at, a „Szénagyűjtők"-et és az „Úrvacsorá"-t. S ha olyan siker járt is ezek nyomában, amilyentől mások talán el is bizakodnának, engem ez sem elégített ki. Párizsban „kitüntető elismerés" ért, aranyérmet is kaptam: ugyanazt, amit *Munkácsy* a „Siralomház"-áért. A különbség csak az volt, hogy ő világhírű lett és méltán, míg én még évekig vergődtem, bár ugyanezt a három képemet a Szépművészeti Múzeumban is kiállítottam Ugyanakkor megfestettem a „Báthory Erzsébet"-et, amely képemet Párizsban kiállítván, már jelentősebb sikert értem el vele, úgy, hogy ugyanakkor két amerikai két évre ki akart vinni a tengereken túlra, de én nem mentem. Így az anyagiaktól elestem, de valahogyan erkölcsileg is úgy letörtem, hogy az „önmagam keresése" szinte kétségbejtő hatást tett rám. Ez a vívódásom öt-hat évig tartott és ez alatt bizony nem egy vásznamat szétvágtam, vagy lekapartam, annyira elégedetlen voltam önmagammal. Ekkor határoztam el, hogy újra kimegyek Párizsba, aminek sok új, jó hatását vártam és reméltem és ahol talán többek között az eddigieknél is kedvemrevalóbb képeim egyikét a „Műteremsarok" címűt festettem meg. Jól emlékszem rá, úgy történt, hogy műtermemben szünet közben néztem az előttem heverő modell aktját, a saját magam képmását még a tükörben pillantottam meg. El is határoztam, hogy ezt a jelenetet megfestem. A kép úgylátszik sikerült, mert azt a Párizsi Szalonban díszhelyre tették és attól fogva, mintha korábbi és későbbi műveim is különb jelentőséget nyertek volna.

Sétálunk Csók István felső műtermében a hatalmas méretű aisóba, amelyben ott látjuk a „Nirvána", a „Boszorkánytánc", a „Menekülő Zsuzsanna" című grandiózus alkotásait, a „Feleségem", „Kislányom" című remekeit, amelyek mindegyike híven tükrözi mestere ecsetének grandiózitását.

További beszélgetésünk közben újra belefog egyik, látogatásunkkor abbahagyott munkájába, a Kormányzóné akciójára készülő „Sokác leányok" című képének festésébe. A szemünk láttára keveri és rakja föl a vászonra a műteremablakon át látható és a szomszédos gróf Andrássy-palota kertjében illatozó káprázatosan szép terebélyes fa koronájának, virágainak, ágainak, levegőjének változatos színeit. Eközben a vele együttlakó leánya megkeresi és már hozza is a „Műteremsarok" még Párizsban kiadott legelső levelezőlapjának féltve őrzött egyetlen példányát, amelyet a mester egy kedves apróság elmesélése közben nyújt át:

Szemérmetességi járvány Budapesten

— Ahogy nézem ezt az aktot — meséli derűsen —, eszembe jut, hogy vagy tizenöt-húsz évvel ezelőtt balami különös *szemérmetességi áramlat* járta Magyarországon. Született itt akkor egy szigorú miniszteri rendelet, mely szerint a szemérmetlen képek rossz hatást tesznek az ifjúság erkölcseire. Tehát nemcsak az ujságok nem közölhettek művészi aktokat, de a kirakatokat is detektívekkel ellenőriztették. Tisztára komikumba fúlt már a dolog, mert az utcákon, tereken álló szobrok alakjai elé is — kötényt kötözgettek... Egyik műkereskedőmet szigorúan meg is büntették, amiért „Menekülő Zsuzsannámat" kitette a kirakatba. Ekkor Bécsben jártam és találkoztam a műkereskedővel, aki így köszöntött:

— Ich habe die Ehre, Herr Graf!

— ?

— Herr *Pornograf*... — szólt a magyarázat.

Nagyon megharagudtam és ahogy hazajöttem, a Műcsarnok kiállítására életnagyságú *aktot* festettem ("Fekvő nő" című képem ez, amelyet a Fővárosi Múzeum vett meg képtára számára), de csak hogy azt a szemérmetességi járványt ártalmatlanná tegyem, képem alá ezt a címet irattam:

— Honny soit qui mal y pense

Ennek azután meg is volt a kellő hatása. A kultuszminiszter ott volt, látta, jót nevetett a *komoly mókán* és — másnap *visszavonta* a szemérmrendeletet...

★

Búcsúzóul hadd álljon még itt az a kedves epizód, amely az örökifjú *Csók* Istvánnal a Fészek Klubban esett meg pár évvel ezelőtt, amikor a mestert ott jóformán naponta meleg szeretettel vették körül művésztársai, tisztelői és barátai.

Közismert ember a klubban *Bajusz* Antal, a Fészek liftese, aki azelőtt főpincér volt, mindig elegánsan járt, monoklit viselt, de minthogy az évek fölötte is elszállottak, megromlott a hallása, hát megtették liftesnek. *Bajusz* ott sürög-forog a lift körül, bátjal az érkezők felé s így nem vette észre a háta mögött közeledő *Csók* Istvánt. Erre valaki elkiáltja magát:

— *Félre Bajusz, itt a Csok!*

★

Nagyszerű művészegyéniségének varázsán túl ilyen kedves, derűs és mosolygós benyomást tesz az örökifjú Csók István mindenkire, akivel csak találkozik.

Polgár Géza

Őskeresztény, vállalati és közgazdaságiaban jól képzett, árelemzésben elméleti és gyakorlati tudású, mérnöki építkezésben hosszú gyakorlattal rendelkező

okl. mérnök
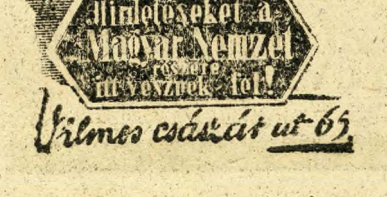
elsősorban nagy vállalatnál központi, esetleg vidéki VEZETŐ ÁLLÁST VÁLLALNA. Megkeresését a munkakör általánosságban való megjelölésével „Kamarai tag" jeligére Balogh hirdetőbe, Szent István-körút 9. kérek.